

VÖRÖSMARTY-ÍRÁSOK 1848-BÓL

Vörösmarty 1848–49-es közírói tevékenységét vizsgálva az érdeklődés homlokterébe került a Waldapfel József által Vörösmartynak tulajdonított decemberi vezércikk szerzősége. Van azonban ebből a korból egy másik, megítélsem szerint több bizonyítási lehetőséget magában rejtő szerzőség-probléma, amely mind ez ideig nem került szóba. Ez pedig három proclamatio: kettő 1848. március 31-i, a harmadik április 3-i.

1848. március 31-én két kiáltványt bocsájtott ki a Pestvárosi rendőrgyűlés bizottmány, amelynek Vörösmarty is tagja. Az egyik a királyi leirat elleni tiltakozás, a másik (amelyet még március 30-án határoztak el) a horvátokhoz szóló felszólítás. Április 3-án a megváltozott körülmények arra készítették a Bizottmányt, hogy bejelentsék az országnak; „Szabadságunk ügye jobb fordulatot nyert, István nádor erélyes közbenjárására kivívott a független magyar kormány.” Ezt a tényt ismét proclamatio formájában hozták nyilvánosságra. Mindezekkel kapcsolatban hadd mondjam el a következőket:

Nyáry Pál március 31-én délelőtt a választmányi gyűlésen így szólt: „A tegnapi királyi leirat bebizonyítá, hogy a veszély — valóság. . . kérdés, most mit kell tenni. Először is, mint tegnap indítványoztatott, egy proclamatio. . .”¹ „E proclamatio szerkesztésével Nyáryn kívül Vörösmarty, Táncsics, Irányi, Vasvári, Bajza, Csányi és Irinyi bíztak meg.”²

A proclamatio magyar szövegét Petőfi olvasta fel. Erről a Pesti Hírlap ezt írja: „A népgyűlés, mely márt. 31-kén a múzeum terén e lapok 10-ik³ számában megjelent proclamatio meghallása végett összegyűlt, számra és lelkesedésre nézve felülmúlt minden eddigieket. Keveset, s csak hozzátétőleg mondva — jelen volt mintegy 15 000 ember. . . Petőfi olvasá fel a proclamatio magyar- Irányi pedig annak német szövegét.”⁴

A proclamatio megszövegezésében bizonyára tevékenyen részt vett Vörösmarty is. Ám hogy abból mennyi tulajdonítható Vörösmartynak, aligha lehet megállapítani, hiszen szerkesztésével Vörösmartyn kívül még számosan megbízták. Meglepő viszont, hogy a két nappal később született proclamatio Vörösmarty-szerzősége mind ez ideig nem került szóba, amelyről pedig a tudósítás, másrészt a szöveg és gondolatmenete alapján nyilvánvalóan megállapítható, hogy Vörösmarty tollából való.

A Pesti Hírlap tudósítója ezt írja: „Tegnap délután 5 órakor (ti. április 3-án — N. G.) a múzeum terén ismét népgyűlés volt. A választmány szokott helyén, a ballépcsőzet ormán jelent meg. *Két nappal előbb innen húzá meg a vészharangot*, mert a haza vesztélyben forgott. . . . Most a választmány a béke olajágával jelent meg, mivel a dolgok, István nádor erélyes közbenjárására, az utóbbi leirat által jobbra fordultak. Nyáry Pál körülményesen értesíté a népet a történetekről . . . s ezek után magyar és német nyelven felolvasztatott azon proclamatio, melyet *Vörösmarty szerkezete szerint* egy alválasztmány állapított meg.”⁵

A Vörösmarty-kutatók Ferenczi Zoltánra hivatkozva (Ferenczi Zoltán; *Petőfi életrajza*. Bp. 1896.) a kiáltványra vonatkozóan tesznek említést, de a két kiáltvány között (március 31-i, április 3-i) nem tesznek különbséget. „. . . március 31-én a választmányi gyűlésen utasítást adtak egy proclamatio írására. Szerkesztésével Nyáryn kívül Vörösmarty, . . . stb. bízták meg. — *Az április 4-i szám* (ti. Pesti Hírlap) ad hírt a népgyűlésről, amelyen magyar és német nyelven felolvasztatott az a proclamatio, melyet Vörösmarty szerkezete szerint egy alválasztmány állapított meg.”⁶

A proclamatiót, melyet március 31-én határoztak el a választmányi gyűlésen, március 31-én délután fel is olvasták. Mégpedig Petőfi magyarul, Irányi pedig németül.⁷ Az április 4-i szám már a következő proclamatio felolvasásáról számol be, amelyet április 3-án délután 5 órakor olvastak fel, amely a bevezető mondatban utal is az előző nyilatkozatra, a március 31-i kiáltványra.

A két proclamatio közötti különbség az események gyors változásából adódott. A március 31-i a „vészharang” volt a királyi leiratra, az április 3-i a „béke olajágát” jelentette, „mivel a dolgok . . . jobbra fordultak.”

A március 31-i kiáltvány, amelynek szerkesztésében Vörösmarty résztvett, ebből következően, magán viseli a költő keznyomát, de Vörösmartynak tulajdonítani túlzás volna.

¹ Március 30-án éjjel 10 óra után a városház előtti téren, ahova a nép összegyűlt, miután értesült a gőzhajóval hozott hírről, a királyi leiratról, felszólalt Szemere Bertalan és egy proclamatio elkészítését indítványozta. Erre utal itt Nyáry Pál.

² PH 1848. április 1. 283.

³ Ez a PH-ban téves, mert a proclamatio a 16. számban jelent meg.

⁴ PH 1848. április 3. 290.

⁵ PH 1848. április 4. 292.

⁶ TÓTH DEZSŐ: Vörösmarty Mihály. Bp. 1957. 498.

⁷ Ez a PH-ban, az április 3-i számban tudósításként meg is jelent. (290.)

Annak azonban több a valószínűsége, hogy a horvátokhoz ugyanekkor intézett kiáltvány teljes egészében Vörösmarty-írás.⁸ A Pesti Hírlap azon száma, amely a kiáltványt közli, nem tesz említést annak megszövegezéséről, de hadd említsük meg a következőket:

A költőnek a nemzetiségi kérdésben elfoglalt álláspontja ismeretes: nem volt nacionalista. A horvátok elválását nem ellenezte, a cseheknek külön országgyűlést kívánt, hogy „belügyeik kezelése biztosítottak”, a lengyelek ügyét a Kőr különbizottságában támogatja, intézi stb.

Ami a szabadságharcot és a nemzetiségeket illeti, úgy vélekedik, hogy „minden régi és újabban szerzett jogainkat a hon minden lakójával megosztjuk” (Néhány szó...)

A kiáltvány egy mondata így hangzik; „Amit kivívtunk, a mi javunkra s a tietekre egyaránt vívtuk ki.”

Az bizonyos: a nemzetiségi ügygel összefüggésben a szabadságot az abszolutizmus, a „fondor hatalom” mesterkedéseitől mindig féltette.

Az *átalakulás napjai* c. cikkében kérdezi: „Lesz-e a velünk egy jogú népfajokban annyi józanság, ... hogy velünk együtt megőrizzék a *közszabadságot*, vagy balgán s egyszersmind hálátlanul martalékol vetik azt a *hatalomnak*, mely *viszályainkon bizonyosan s rémületes gyorsasággal nagyra nőni fog?*”

A kiáltványban ez áll: „Horvátok! mindenre, ami szent előttetek kérünk: *ne viszálykodjunk*. Feledjük a nyelvkülönbséget, kik a *közszabadság* érdekében egyek vagyunk. Ne hallgassunk azokra, kik bennünket egymás ellen ingerelnek, mert azok a mi közös gyengítésünkre, elnyomására *akarják felhasználni a viszálykodást*”. A népek gyűlölete és viszálya a zsarnok ereje” — írja *Az abszolutizmus hagyományaiban*.

Ha ezeket a sokszor szó szerinti megegyezéseket figyelembe vesszük, akkor — úgy érzem — elfogadható az a feltevés, hogy a horvátokhoz irandó kiáltvány elkészítését a bizottság teljes egészében Vörösmartyra bízta, aki maga készítette azt el a következőképp:

„Horvátok, szeretett testvéreink! Háromszáz éves elnyomás után valahára a függetlenség, a szabadság küszöbére léptünk. Amit kivívtunk, a mi javunkra s a tietekre egyaránt vívtuk ki. A jelszó, mely alatt küzdünk, s ha kell, még fogunk küzdeni, nem a nemzetiség, hanem a minden nemzetiséget, minden érdeket magában foglaló függetlenség és szabadság szent neve. Az ügy közös, a miénk úgy, mint a tietek. Az ellenség közös: az ausztriai zsarnok az ausztriai zsarnok burocracia. Ez ellen kell, hogy egyesüljünk, magyar, horvát, szerb, német, oláh és minden egyéb népfaj, mely a hazát lakja. Csak így őrizhetjük meg, csak így vívhatjuk ki az ország önállóságát és szabadságát.

Barátaink! A jó és balsors között nyolc századon által híven megőrzött barátság szent nevében szólunk hozzátok, kedves atyánkfiai. A testvér meg fogja érteni testvérenek őszinte szavát. Horvátok! Mindenre, ami szent előttetek, kérünk: *ne viszálykodjunk!* Feledjük a nyelvkülönbséget, kik a közszabadság érdekében egyek vagyunk. Ne hallgassunk azokra akik bennünket egymás ellen ingerelnek; mert azok a mi közös gyengítésünkre, elnyomásunkra akarják fölhasználni a viszálykodást. Testvérek, egyesüljünk!

Kelt Pesten, 1848-ik évi márczius 31-én.

A pestvárosi rendügylő bizottmány”

Mindezeknél meggyőzőbben bizonyítható az április 3-i kiáltvány Vörösmarty-szerzősége. Ehhez azonban ide kell előbb iktatnunk a szöveget, hogy hivatkozhassunk rá.

„Hazafiak! Előbbi nyilatkozatunkban arra szólítottunk fel mindenkit, hogy a veszélyben forgó szabadság és függetlenség védelmére készen álljon.

Ezen éberségre folyvást szükség van; mert a szabadság, melyet jogérzet s bátorság vitt ki, csak éber, elszánt és soha ki nem fáradó hazafiság által tartathatik fenn. Azonban kötelességünk bejelenteni az országnak, hogy szabadságunk ügye jobb fordulatot nyert.

István nádor erélyes közbenjárására kivivatott a független magyar kormány.

Ezen független magyar kormány nem ígéret többé, a márczius 31-én kelt királyi levél óta a nemzet minden hatalma a felelős magyar minisztérium kezében s ellenőrsége alatt van.

A régi kormány megszűnt; a bécsi kormány vak eszközeiül használt kancellária, consilium s kamara nincs többé.

A magyar minisztérium akarata s megegyezése nélkül egy tisztviselő s hivatalnok sem neveztetetik ki ezentúl a Magyarbirodalomban. A miniszterek ellenjegyzése nélkül minden kinevezés, minden intézkedés érvénytelen.

Ebben áll az új magyar kormány függetlensége s csak ez alapon vállalhatták el a felelősséget.

⁸ A kiáltvány kibocsájtását márczius 30-án délután határozta el a bizottmány, amely gyűlésen Vörösmarty más megbízatást is elvállalt. PH 1848. április 2. 287.

A miniszterek hatalma nagy, de nem félelmetes: mert a nemzetnek a törvényhozás előtt felelettel tartoznak, s a törvényhozás nem kiváltságos osztályok kifolyása többé, hanem az összes nemzeté.

A mi a királyi levélben a minisztérium szerkezetére nézve hiányos, gr. Batthyány Lajos miniszterelnöknek s társainak ismert hazafiágos bátorsága, erélye, bölcsessége s a nemzetgyűlés, melynek felelőse, a gyakorlati téren ki fogják egyenlíteni.

Hazafiak! az országgyűlés nem sokára véget ér. Az eddig ismeretes s már életbelépett törvények után még két nevezetes törvény fog kihirdettetni; a nemzetország s népképviselői törvényezik.

Ezen két ügy az, mely a nemzet figyelmét s munkásságát legközelebb fölhívja.

A nemzetország kezében van a hazának közbátorsága, s a szabadság legerősebb támaszának, a rendnek fenntartása. A nemzetország fölállítására s fölfegyverzése első gondunk legyen. Nem sokára a képviselők választására fogunk felszólítani.

A népképviselőkre temérdek munka vár. A népképviselőik buzgalmától s bölcsességétől függ, a nemzetnek sorsát oly alapra tenni le, hogy virágzásnak indulhasson. Midőn Magyarország szabad fiai a képviselők választására összegyűlendenek, tudni fogják, hogy nem viaskodni jöttek: mert ezen jog nem kiváltság többé, hanem közös joga az összes nemzeteknek. A szabad választás nem viszálykodásban áll, hanem abban, hogy senkise gátolhassék arra adni szavazatát, kihez legtöbb bizodalma van.

A szabadság maga kész vagyont nem ad; de felszabadítja a munkát, s egyedüli eszköz arra, hogy becsületes munkája és szorgalma után mindenki jólétre juthasson, és pedig egyesek jólétén alapul a nemzet vagyonsága és ereje.

Az ország csak úgy lehet boldog és erős, ha fiai nem henyélnek. A henye és munkátlan nemzet elveszti a jogot, elveszti a földet, melyet méltatlanul bírt.

Hazafiak! midőn polgári kötelességeket teljesítitek, el ne feledjétek, hogy munka és szorgalom az, mi személyes jólétet és függetlenséget biztosít.

Munkára hazafiak! Az úrbér alatt nyögött Magyarország kietlen pusztává volt, most csak töletek függ, hogy a szabad Magyarország boldog, erős és virágzó legyen.

A szabad Magyarország minden fiától megvárja, hogy mind polgári, mind házi kötelességét teljesítse.

Éljen a király, éljen a nádor, éljen a független felelős nemzeti kormány.

A pestvárosi rendügylő bizottmány"

A szerzőségnek első és legkézenfekvőbb bizonyítékául szolgál maga a tudósítás, az egyetlen filológiai adat, amely Vörösmarty szerkezetéről szerintinek mondja ezt a kiáltványt. Kérdés, mit értett a tudósító a „szerkezetéről szerint” kifejezésen. Erre a kérdésre Kovalovszky Miklós a következő választ volt szíves adni:

„A Pesti Hírlap 1848. április 4-i számából idézett mondatban előforduló szerkezet szó az akadémiai Nagyszótár gyűjtésében sokszor megvan fogalmazás, szövegezés jelentésben. Néhány példa a kérdéses időszakból: „jegyzőkönyvi szerkezet elkészítettén...” (1848., Kossuth); „további utasításoknak magyar nyelvű szerkezetét határozottatott el” (1833., Jelenkor); „a szerkezet rögtön elfogadtatott” (1848/9.; Kemény Zs.); „Kossuth a szövegekre lép, ... egy már kész szerkezetből proklamálja, hogy...” (Uo) „tanácskozási szerkezetek s előterjesztések” (1833., Jelenkor).”

E jelentés természetesen fejleménye a régi szerkezik-szerkeszt igének (összekapcsol, összeköt, összeállít).

A szerkezet szó tehát fogalmazást, szövegezést jelentett az adott korban. A Vörösmarty szerkezetéről szerint ilyenformán azt jelenti: *Vörösmarty megfogalmazása, szövegezése.*

Ha nyomban a proclamatió után elolvassuk Vörösmartynek néhány prózai írását, bizonyos szerkesztési, gondolatalkotási-módszerazonosságot tapasztalunk. Arra gondolunk, hogy Vörösmarty egy-egy bekezdésben elmondandó, kifejtendő gondolatot szinte azonos lejtésű, összefoglaló, lényegét kiemelő mondattal vezet be. Hadd idézzem itt a néhány hónappal később (jún. 4-én) a Pesti Hírlapban megjelent cikkének (*Néhány szó a legújabb időben felmerült három eszme felől*) egy-egy sorát, amellyel szeretném összevetni a proclamatíót ilyen szempontból.

A Vörösmarty-cikkben az egymás után következő bekezdések így kezdődnek;

„Aki akarja a szabadságot, annak hinni is kell azt,” s a következőkben a szabadságról beszél.

„A szellemi szabadság a sajtótörvény által meg van alapítva...”, a továbbiakban a sajtótörvényt fejtegeti.

„A szabadságnak csak függetlenséggel együtt van valódi értelme”, s rögtön utána következik a függetlenség értelmezése.

„Függetlenségünk egyik védelme a vámügyekben van.”

A bekezdésben azután a vámügyekről ír, stb.
A proclamációból csak kiemeltem a hasonló bevezető mondatokat, a gondolat kifejtése tüstént olvasható a szövegben;

„A miniszterek hatalma nagy, de nem félelmetes; ...”
„A nemzetország kezében van a hazának közbátorsága, ...”
„Nemsokára a képviselők választására fogunk felszólíttatni ...”
„A szabadság maga kész vagyont nem ad, ...”
„Az ország csak úgy lehet boldog és erős, ha fiai nem henyélnek ...”
„Az úrbér alatt nyögött ország kietlen pusztá volt ...” stb.

Egy-egy szóhasználat nem lehet bizonyíték, de talán elgondolkoztató az *elvárja* és a vele azonos jelentésű *megvárja* alak használata is. A március 31-i kiáltványban így fordul elő; „A haza minden fiától *elvárja*, hogy védelmére felkeljen.” Az április 3-i proclamatio így használja: „A szabad Magyarország minden fiától *megvárja*, hogy mind polgári, mind házi kötelességet teljesítsen.”

A költő egy választóihoz írott levelében szintén a *megvárja* alakot használja; „a törvényhozók . . . másfelül *megvárják* a néptől, hogy mindazt, mi az ország megmentésére szükséges, a legnagyobb készséggel el fogja követni.”⁹

Meg lehetne talán említeni, hogy mindkét írásban — az említett cikkben és a proclamációban — a munka és a szabadság fogalmi kapcsolatát alkalmazza a szerző; a cikkben Vörösmarty a *munka szabadságáról* ír, a proclamációban ez fordul elő; „a szabadság maga kész vagyont nem ad, de *felszabadítja a munkát* . . .”

A kötelesség, a szorgalom, a munka dicsőítése és a velük ellentétes henyéség ostromozása annyira vörösmartys, hogy figyelmet érdemel;

a kiáltvány utolsó néhány sorában 10-szer fordulnak elő a fenti szavak, mintha nem győznék elégszer hangsúlyozni a tett szükségességét.

Nem a felsorolt érvek egyike vagy másika — hanem összességük alapján úgy érzem, szabad a horvátokhoz intézett kiáltványt és az április 3-i proclamációt Vörösmarty-írásnak tekintenünk.

Kőhegyi Mihály

CSÁSZÁR FERENC LEVELEI TOMPA MIHÁLYHOZ

Tompa levelezésének nemrég megjelent forráskiadása — *Tompa Mihály levelezése*. I—II. Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta: Bisztray Gyula. Bp. 1964. Akadémiai Kiadó. 499; 601 l. (A magyar irodalomtörténetírás forrásai. 6—7). — nem tartalmazza az alábbiakban közlésre kerülő két levelet. A levelek lelőhelye: Kecskeméti Állami Levéltár. Híres emberek kéziratái. 94/3., 94/6.

1.

Pest, 1853. sept. 5.

Kedves barátom, Miska!

Noha már két levelemet s egyptár barátságos üzenetemet válasz nélkül hagyta: írok harmadszor is, sükert remélve onnan, hogy — Szvorényiként, ki tegnap volt nálam,¹ — még mindig barátságosan emlékezel rólam és lapomról.

Valóban Berecznek nagy bűne abban, hogy Téged tőlem elidegenített; de Neked meg ugyan nem volt soha és nincs okod reám neheztelni — mások miatt! De különben is, ha volna, nem oly időket élünk, kedves Miskám, hogy éveken át nehezteljünk egymásra. Azért kérlek harmadszor is: feledd mások tettét, s ezért ne légy idegen tőlem s díszlenni kezdő „Divatcsarnok”-omtól; hanem légy régi jó barátom, milyen én irántad lenni soha meg nem szüntem, s írj lapomba, melynek egy példányával már kedveskedem: megrendelvén a kiadónál, hogy sept.

⁹ Vörösmarty levele választóihoz. Közli NAGY GÉZA, It 1961. 452.

¹ Szvorényi József (1816—1892): ciszterci rendi pap; 1849-től Egerben élt, ahol tanárkodott s irodalomtörténettel is foglalkozott; Tompával közeli ismeretségben volt.